

Гуртієва Людмила Миколаївна

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Лукашкіна Тетяна Василівна

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДІЗНАННЯ

Мета нашого дослідження – вирішити деякі питання забезпечення прав осіб, які залучаються до участі у досудовому розслідуванні у формі дізнання, зокрема у зв'язку із встановленням скорочених строків дізнання.

Дізнання – дещо спрощена форма досудового розслідування в порівнянні із досудовим слідством. Не торкаючись питання про всі особливості дізнання, зазначимо, що Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) [1] передбачає інший порядок обчислення строків дізнання в порівнянні з обчисленням строків досудового слідства. КПК передбачає два види строків досудового слідства (два етапи обчислення строків) – з моменту внесення даних до ЄРДР до повідомлення про підозру та з моменту повідомлення про підозру до закінчення досудового слідства. Строк дізнання обчислюється з моменту повідомлення особі про підозру, як це передбачено п.п. 1–3 ч. 3 ст. 219² КПК, і становить:

- сімдесят дві години – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298 КПК;

- двадцять діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

- один місяць – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298⁴ КПК.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у

порядку, передбаченому § 4 гл. 24 КПК, при цьому загальний строк досудового розслідування щодо кримінального проступку не може перевищувати одного місяця з дня повідомлення особі про підозру (ч. 2 ст. 294). Дане положення продубльоване ст. 298⁵ КПК, де визначено, що строк дізнання може бути продовжений прокурором до тридцяти днів у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій (Звернемо увагу на певну неточність, що міститься у розглядуваній статті, КПК України не містить окремих понять «слідчі» та «розшукові» дії, отже може йтися про «слідчі (розшукові) дії»).

Подальше продовження строку дізнання КПК не передбачає.

Досудове розслідування може бути зупинене за наявності підстав, передбачених ст. 280 КПК, рішення про зупинення може бути оскаржене до слідчого судді, як це передбачено п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК; в разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення досудового слідства строк, на протязі якого провадження було зупинене, включається у строки досудового слідства (абзац другий ч. 5 ст. 219 КПК), а строки дізнання у такий ситуації обчислюється інакше – в разі скасування постанови про зупинення дізнання слідчим суддею, час, коли дізнання було зупинене не включається до строків дізнання.

Таке регулювання питання про строки дізнання не можна визнати повною мірою досконалим. Перш за все, зазначимо, що не в усіх провадженнях передбачене винесення повідомлення про підозру, маємо на увазі провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру. (Ми виходимо з того, що провадження щодо неповнолітніх включає два види: провадження відносно осіб, які вчинили кримінальне правопорушення до досягнення повноліття (в такому провадженні здійснюється повідомлення про підозру), та провадження щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності (провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру), у такому провадженні повідомлення про підозру не передбачене).

В такому провадженні повідомлення про підозру не передбачене, отже, визначити момент, з якого слід обчислювати строк дізнання, практично неможливо. На наш погляд, заслуговує на увагу пропозиція Н. А. Боржецької про необхідність у розглядуваних провадженнях повідомляти

особам, які вчинили суспільно небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності, про підозру в присутності захисника та законного представника [2, с. 9].

Ще одна проблема обчислення строків дізнання полягає у наступному. Пунктом 3 ч. 3 ст. 219 КПК передбачено, що дізнання може тривати протягом місяця, якщо підозрюваний, якого було поінформовано про результати медичного освідчування та висновок спеціаліста, не погодиться з ними та протягом сорока восьми годин звернеться до дізнавача або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

Але, на наше переконання, з результатами дізнання повинен мати можливість ознайомитись і потерпілий, якому теж слід надати можливість звернутись з клопотанням про проведення експертизи (або інших слідчих (розшукових) дій), що, в свою чергу, впливатиме на строк дізнання. Можливо, потерпілий може звернутись з таким клопотанням до слідчого чи прокурора, що стане підставою для продовження строку дізнання прокурором до тридцяти діб. Це ускладнюватиме рішення питання про строки дізнання, доцільно було б в такому питанні надати рівні права підозрюваному, його захиснику та законному представнику (що особливо важливо у провадженнях щодо неповнолітніх), потерпілому, його представнику та законному представнику. Саме для потерпілого таке право буде вирішальним. Спробуємо уявити таку ситуацію. Особі повідомлено про підозру у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 2 ст. 125 КК (умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності), а потерпілий вважає, що йому завдано умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1 ст. 122 КК) – тобто вчинене щодо нього кримінальне правопорушення є злочином. Проведення експертизи для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень обов'язкове (п. 2 ч. 2 ст. 242 КПК). Коли внаслідок відповідного експертного дослідження буде встановлено, що заподіяні потерпілому тілесні ушкодження слід віднести до категорії середньої тяжкості, прокурор відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 301 КПК повинен буде направити кримінальне провадження для проведення досудового слідства. Якщо ж відкласти проведення експертизи до стадії судового розгляду (як це передбачено ч. 2 ст. 298⁴ КПК), то виникне проблема вже в стадії

судового розгляду. Чи зможе прокурор змінити обвинувачення з ч. 2 ст. 125 КК на ч. 1 ст. 122 КК (тобто з обвинувачення у вчиненні кримінального проступку на обвинувачення у вчиненні злочину)? Відповіді на таке питання КПК не містить. А у нас виникають істотні сумніви щодо можливості такої зміни обвинувачення, адже досудове розслідування здійснювалось у формі дізнання, а щодо злочину слід було б проводити досудове слідство.

Дізнання як і досудове слідство може бути завершене складанням обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або про звільнення від кримінальної відповідальності (п. 3 ч. 2 ст. 301 КПК), отже дізнання здійснюється і у провадженнях щодо неповнолітніх і щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

У провадженні щодо неповнолітніх необхідно встановити крім обставин, передбачених ст. 91 КПК, ще й обставини, передбачені ст. 485 КПК, зокрема стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; за наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними. Для з'ясування зазначених обставин може бути призначено комплексну психолого-психіатричну і психологічну експертизу.

Очевидно, що в разі, коли виникають сумніви щодо психічного стану підозрюваного, призначення психіатричної експертизи обов'язкове, можливо необхідно буде призначити і стаціонарну психіатричну експертизу (ст. 509 КПК). Проведення зазначених експертиз (як і інших експертиз) може потребувати досить значного часу, що не дозволить завершити дізнання в межах одного місяця. Тому, на наш погляд, необхідно передбачити, яким чином повинні діяти дізнавач та прокурор у випадках, коли з об'єктивних причин неможливо завершити дізнання у встановлені КПК строки. Це може бути продовження строку дізнання прокурором в межах, які необхідні для проведення експертиз, або зміна форми досудового розслідування з дізнання на досудове слідство. Якщо з висновку психіатричної експертизи вбачатиметься, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки кримінального проступку, в стані неосудності, або

після вчинення кримінального проступку захворіла на психічне захворювання в зв'язку з яким потребує застосування примусових заходів медичного характеру, то доцільно змінити форму досудового розслідування і проводити досудове слідство. Наведемо аргументи. Дізнання – дещо спрощене провадження у порівнянні з досудовим слідством, і це цілком закономірно, оскільки покарання, яке загрожує особі в разі визнання її винуватою у вчиненні кримінального проступку, не передбачає позбавлення волі. А примусові заходи медичного характеру, які суд застосує до особи, можуть містити більш істотні обмеження, ніж можливе покарання. Тому цілком логічним було б проведення досудового розслідування у формі досудового слідства. До речі, це дозволило б застосувати до особи, відносно якої буде здійснюватись провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, запобіжних заходів, передбачених ст. 508 КПК. Ці запобіжні заходи (передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом або поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги в умовах, що виключають її небезпечну поведінку) забезпечуватимуть безпеку як самої психічно хворої особи, так і інших осіб.

Таким чином, наша пропозиція зводиться до наступного. Для забезпечення прав осіб, які залучаються до участі у провадженні досудового розслідування щодо кримінальних проступків, доцільно передбачити право не тільки підозрюваного, але й його захисника та законного представника, а також право потерпілого, його представника та законного представника звертатись з клопотанням про проведення експертизи (та інших слідчих (розшукових) дій, що повинно потягнути продовження строку дізнання до одного місяця (а можливо і в межах строків, необхідних для проведення експертизи). В разі, коли з'являються підстави для зміни порядку досудового розслідування, передбачені ч. 2 ст. 503 КПК (провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру), здійснити зміну і форми досудового розслідування і провести досудове слідство замість дізнання, про що відповідну постанову винесе прокурор.

Джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

2. Боржецька Н. Л. Форми закінчення досудового розслідування: правові, теоретичні та прикладні проблеми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09; Нац. Ун-т «Острозька академія». Київ, 2016. 19 с.